

Harlan Coben

Nu of nooit

1

Er zijn momenten in je leven die alles veranderen. Dan bedoel ik niet de kleine dingen, bijvoorbeeld wat je favoriete ontbijtgranen zijn, of je extra vakken gaat volgen, op welk meisje je verliefd wordt of waar je de komende twintig jaar gaat wonen. Ik bedoel een complete aardverschuiving. Het ene moment leef je nog in je eigen vertrouwde wereldje, en het volgende – *beng!* – is alles totaal anders. Alle regels, alle dingen die je over de werkelijkheid had geaccepteerd, staan op hun kop.

Boven wordt beneden. Links wordt rechts.

Dood wordt leven.

Ik staarde naar de foto in het besef dat we altijd maar een paar seconden verwijderd zijn van een verandering die ons leven volledig overhoop kan gooien. Wat ik zag, sloeg nergens op. Ik knipperde even met mijn ogen en keek nog een keer, alsof ik verwachtte dat de foto daarvoor zou veranderen. Maar dat gebeurde niet.

Het was een oude zwart-witfoto. Ik maakte in gedachten snel een rekensommetje en besepte dat hij bijna zeventig jaar geleden moest zijn genomen.

‘Dat bestaat niet,’ zei ik.

Ik praatte niet tegen mezelf, voor het geval je mocht

denken dat ik niet goed wijs ben. (Dat zul je trouwens snel genoeg gaan denken.) Ik was in gesprek met het vleermuisvrouwkje. Ze stond een paar meter bij me vandaan in haar witte nachthemd en zei niets. Haar lange grijze haar zag eruit alsof het bewoog, hoewel het stil om haar hoofd hing. Haar huid zat vol rimpels en kreukels, als een vel oud papier dat iemand te vaak dicht en weer open had gevouwen.

Ook als je dít vleermuisvrouwkje niet kent, ken je wel een vleermuisvrouwkje. Het is dat enge oude vrouwkje dat in het griezelige oude huis verderop in de straat woont. Elke stad heeft er wel een. Je hoort verhalen op het schoolplein over alle vreselijke dingen die ze zal doen als ze je ooit te pakken krijgt. Als klein kind blijf je er ver uit de buurt. Als je wat ouder bent – ik zat in de vierde klas van de middelbare school – nou ja, dan loop je er nog steeds met een boogje omheen, want hoewel je weet dat het onzin is en je te oud bent voor dat soort dingen, ben je nog steeds een beetje bang van het huis.

Maar toch bevond ik me in het hol van de leeuw, sta- rend naar een foto waarvan ik wist dat hij niet kon zijn wat ik dacht.

‘Wie is die man?’ vroeg ik haar.

Haar stem kraakte als de oude plankenvloer onder onze voeten. ‘De Slager van Łódź,’ fluisterde ze.

De man op de foto droeg een Waffen-ss-uniform uit de Tweede Wereldoorlog. Hij was kortgezegd een sadistische nazi die volgens het vleermuisvrouwkje een groot aantal mensen had vermoord, inclusief haar vader.

‘En wanneer is die foto genomen?’ vroeg ik.

Het vleermuisvrouwkje leek verbaasd over de vraag. ‘Ik weet het niet. Waarschijnlijk rond 1942 of 1943.’

Ik keek opnieuw naar de man op de foto. Mijn hoofd tolde. Ik snapte er niets meer van. Ik probeerde me vast te houden aan wat ik zeker wist. Ik heette, zo wist ik, Mickey Bolitar. Een goed begin. Ik was de zoon van Brad (overleden) en Kitty (in een ontwenningsskliniek), en momenteel stond ik onder voogdij van mijn oom Myron Bolitar (die ik gedoogde). Ik zat op de Kasselton High School en was de nieuwe die probeerde zijn plek te vinden, en als ik deze foto moest geloven, leidde ik ofwel aan waanvoorstellingen, of was ik volkomen krankzinnig.

‘Wat is er aan de hand, Mickey?’ vroeg het vleermuisvrouwtje.

‘Wat is er aan de hand?’ herhaalde ik. ‘U maakt toch zeker een grapje?’

‘Wat bedoel je?’

‘Is dit...’ – ik wees op de foto – ‘... de Slager van Łódź?’

‘Ja.’

‘En volgens u is hij aan het einde van de Tweede Wereldoorlog omgekomen?’

‘Dat is me verteld,’ zei ze. ‘Mickey? Weet je soms iets?’

Ik dacht terug aan de eerste keer dat ik het vleermuisvrouwtje had gezien. Ik was op weg geweest naar mijn nieuwe school toen ze plotseling in de deuropening van dit vervallen huis was verschenen. Ik had het bijna uitgeschreeuwd. Ze had een spookachtige hand naar me uitgestoken en zes woorden gezegd die me hadden getroffen als een mokerslag:

Mickey... – geen idee hoe ze aan mijn naam kwam – ... je vader is niet dood.

Dat was het begin geweest van het krankzinnige avon-

tuur dat uiteindelijk had geleid naar... deze foto.

Ik keek op. ‘Waarom hebt u dat tegen me gezegd?’

‘Wat?’

‘Dat mijn vader niet dood is. Waarom hebt u dat tegen me gezegd?’

Ze zweeg.

‘Ik was er zelf bij,’ zei ik met bevende stem. ‘Ik heb hem met mijn eigen ogen zien sterven. Waarom zou u zoiets zeggen?’

‘Vertel eens,’ zei ze met haar krakende oude stem. ‘Wat herinner je je?’

‘Meent u dat nou serieus?’

De oude vrouw rolde zwijgend haar mouw omhoog en liet me de tatoeage zien die aangaf dat ze een overlevende was van het vernietigingskamp in Auschwitz.

‘Ik heb verteld hoe mijn vader is omgekomen,’ zei ze. ‘Nu is het jouw beurt. Vertel me jouw verhaal.’

Er trok een koude rilling langs mijn ruggengraat. Ik keek om me heen in de schemerige kamer. Een oude draaitafel speelde een langspeelplaat van HorsePower. Het nummer heette ‘Time Stands Still’. Mijn moeder was een fan van HorsePower geweest. Ze had zelfs geefest met de band in de tijd dat ze zelf beroemd was geweest, voordat ik was geboren en al haar dromen had weggevaagd. Op de schoorsteenmantel stond die verrekte foto, die van de vijf hippies uit de jaren zestig in een *tie dye*-T-shirt met die vlinder op de voorkant.

‘Toe, vertel het nou,’ zei het vleermuisvrouwkje opnieuw.

Ik sloot mijn ogen en haalde diep adem. Het was zo moeilijk om alles weer terug te halen – en toch leek het alsof ik het elke avond deed.

‘We reden naar San Diego, alleen mijn vader en ik. De radio stond aan. We lachten.’ Dat is wat ik me het beste herinner van, nou ja, van vroeger. De manier waarop hij lachte.

‘Oké,’ zei ze. ‘En wat gebeurde er toen?’

‘Er schoot een terreinwagen door de vangrail die frontaal op ons klapte. Bam, zomaar.’ Ik zweeg even. Ik kon het bijna voelen, die ziekmakende klap, het snijden van de veiligheidsgordel, de zweeps slag die in plotselinge duisternis eindigde. ‘De auto sloeg over de kop. Toen ik bijkwam, zat ik klem. Een stel brandweermannen was bezig me los te zagen.’

‘En je vader?’

Ik keek naar haar. ‘U kende mijn vader, hè? Mijn oom heeft gezegd dat mijn vader hier een keer naar binnen is gegaan toen hij nog jong was.’

Ze negeerde de vraag. ‘Je vader,’ herhaalde ze. ‘Wat is er met hem gebeurd tijdens dat ongeluk?’

‘U weet best wat er gebeurd is.’

‘Ik wil dat jij het vertelt.’

Ik kon hem in gedachten zien. ‘Hij lag op zijn rug. Zijn ogen waren gesloten. Zijn hoofd lag in een plasje bloed.’

Mijn adem stakte.

Het vleermuisvrouwtje stak een knobelige hand naar me uit. ‘Het is oké.’

‘Nee,’ beet ik haar toe, en er klonk nu woede door in mijn stem, ‘het is niet oké. Het lijkt in de verste verte niet op oké. Er was namelijk een ambulanceverpleegkundige bezig met mijn vader. Hij had hoogblond haar en groene ogen, en op een gegeven moment keek hij op, en toen we elkaar aankeken, schudde hij zijn hoofd.

Slechts één keer. En toen wist ik het. Ik zag het aan zijn gezicht. Het was voorbij. Mijn vader was dood. Het laatste wat ik van mijn vader zag, was dat hij op een brancard lag en dat de hulpverlener met het hoogblonde haar en de groene ogen hem wegrolde.’

Het vleermuisvrouwkje zei niets.

‘En dit...’ – ik hield met verstikte stem de oude zwart-witfoto in de lucht en kon mijn tranen niet meer bedwingen – ‘... dit is geen foto van een of andere oude nazi. Het is een foto van die hulpverlener.’

Het gezicht van het vleermuisvrouwkje, dat al krijt wit was, leek nog bleker te worden. ‘Dat begrijp ik niet.’

‘Ik ook niet. Die Slager van Łódź waar u het over had, dat was die hulpverlener die mijn vader wegrolde.’

Haar reactie verraste me. ‘Ik ben moe, Mickey. Je moest maar weer eens gaan.’

‘U maakt toch zeker een grapje? Wie is die gast? Waarom heeft hij mijn vader meegenomen?’

Haar hand bewoog zich bevend omhoog naar haar mond. ‘Soms willen we iets zo graag dat we doen alsof het de waarheid is. Snap je?’

‘Maar ik wil helemaal niet dat dit een foto van die hulpverlener is. Het is gewoon zo.’

Ze schudde haar hoofd, en haar haar, dat tot op haar middel hing, wapperde op in het briesje. ‘Het geheugen is zo onbetrouwbaar. Dat leer je vanzelf naarmate je ouder wordt.’

‘Dus volgens u zit ik maar wat te kletsen?’

‘Als de Slager op een of andere manier nog had geleefd, zou hij nu bijna negentig zijn. Dat is erg oud voor een hulpverlener.’

‘Ho, wacht even, ik heb niet gezegd dat hij negentig

was. Hij was even oud als deze man.'

Het vleermuisvrouwtje keek me aan alsof ik niet helemaal goed snik was. Ik besepte ineens hoe mijn verhaal moest klinken – als het gebazel van een gek. De muziek was afgelopen en het volgende nummer begon. Ze deed een stap naar achteren; haar gescheurde witte nachthemd sleepte over de oude houten vloer. Haar blik verhardde.

'Wat is er?' vroeg ik.

'Het wordt tijd dat je gaat. En je mag voorlopig niet langskomen.'

'Dat snap ik niet.'

'Je hebt een fout gemaakt,' zei ze tegen me.

Er welden tranen op in mijn ooghoeken. 'Dacht u dat ik dat gezicht ooit zou kunnen vergeten? Zoals hij naar me keek voordat hij mijn vader meenam?'

Haar stem klonk nu ijskoud. 'Verdwijn, Mickey.'

'Ik ga niet...'

'Verdwijn!'

Een uur later zat ik thuis in de achtertuin – of eigenlijk was het oom Myrons achtertuin – en vertelde ik Ema wat er was gebeurd. Ema droeg zoals altijd zwarte kleren in een tint die bij haar haar paste. Ze had zwarte oogmake-up op. Om haar middelvinger zat een ring met een zilveren schedel en gekruiste beenderen, en in haar oor zaten meer piercings dan ik kon tellen.

Ema had een ietwat stuurs karakter, maar nu staarde ze naar me alsof er plotseling een derde arm uit mijn lichaam was gegroeid.

‘Dus je bent gewoon weggegaan?’ vroeg Ema.

‘Wat had ik anders moeten doen?’ pareerde ik. ‘Ik kan toch moeilijk het antwoord uit een oud vrouwtje slaan?’

‘Oké. Maar je kunt toch niet zomaar weggaan?’

‘Ze is naar boven gegaan. Wat had ik dan moeten doen? Haar achternagaan? Stel – ik weet het niet, hoor – maar stel dat ze zich was gaan uitkleden of zo.’

‘Ugh,’ zei Ema, ‘dat is echt smerig.’

‘Nou dan.’

Ema was nog geen vijftien, maar ze had behoorlijk wat tattoos. Ze was niet veel langer dan één meter zestig, en de meesten in onze samenleving zouden haar mollig

noemen. We hadden elkaar een paar weken geleden ontmoet toen ze in haar eentje zat te eten aan het kneuzentafeltje. Ze beweerde dat ze daar de voorkeur aan gaf.

Emma staaarde naar de oude zwart-witfoto. ‘Mickey?’

‘Ja?’

‘Je gelooft toch niet echt dat het dezelfde gast is?’

‘Ik weet dat het idioot klinkt, maar...’ Ik zweeg.

Emma had iets speciaals. Tegen de rest van de wereld gedroeg ze zich meestal vijandig en nors. Ze was niet echt wat je noemt knap in de gebruikelijke zin van het woord, maar wanneer ze me aankeek, zoals nu, met haar grote bruine ogen en haar gezicht vol concentratie en medeleven, had ze iets wat bijna goddelijk was.

‘Ga verder,’ zei ze.

‘Het ongeluk,’ begon ik. ‘Dat was het ergste moment van mijn leven, maal tien. Mijn vader...’

Ik werd overweldigd door herinneringen. Ik was enig kind. Ik had bijna mijn hele leven met mijn ouders in het buitenland gewoond, en ik had het geweldig gevonden om de meest afgelegen uithoeken van de wereld te bezoeken. Ik had altijd gedacht dat we nomaden waren, zonder zorgen; internationale zigeuners die voor allerlei goede doelen werkten. Maar ik had niet beseft dat er veel meer aan de hand was.

‘Het geeft niet,’ zei Emma.

Maar het was moeilijk om meer te vertellen. Als je zo veel reist, maak je niet veel (of eigenlijk helemaal geen) vrienden. Dat was een van de redenen geweest waarom ik zo graag een vaste woonplaats had gewild, waarom mijn vader uiteindelijk zijn ontslag had ingediend, ons mee naar Californië had genomen en me had ingeschre-

ven bij een echte school en, nou ja, was doodgegaan. Dus wat er na onze terugkeer in de Verenigde Staten was gebeurd – mijn vaders dood, mijn moeder die steeds verder was afgeleden – was mijn schuld. Hoe je het ook wendde of keerde, het kwam door mij.

‘Als je er niet over wilt praten...’ begon Ema.

‘Nee, juist wel.’

Ze keek me opnieuw aan met haar grote ogen; ogen die zo geconcentreerd leken, zo begrijpend en vriendelijk.

‘Dat ongeluk,’ zei ik. ‘Dat heeft alles kapotgemaakt. Mijn vader is doodgegaan. Mijn moeder is eraan onderdood gegaan.’

Ik nam niet de moeite om te vertellen wat het met mij had gedaan – dat ik wist dat ik er nooit overheen zou komen. Dat deed er even niet toe. Ik probeerde te bedenken hoe ik dit kon laten aansluiten op de ambulanceverpleger en de man op de foto.

Ik sprak nu langzamer. ‘Als je zoiets meemaakt, als iets zo plotseling gebeurt en alles in je leven kapotmaakt... dan blijf je je alles herinneren. Elk detail. Snap je wat ik bedoel?’

‘Ja.’

‘Oké. Nou, die hulpverlener? Hij was de eerste die me duidelijk maakte dat mijn vader dood was. Ik zal nooit vergeten hoe die gast eruitzag, al zou ik het willen.’

We zeiden een tijdje niks. Ik keek naar de basketbalring. Oom Myron had een nieuwe gekocht toen hij besefte dat ik bij hem zou komen wonen. We vonden er allebei troost in, in basketbal: het dribbelen, de *fadeaway jumper*, het *woesj* van de bal als hij door het net viel. Basketbal was het enige wat ik gemeen had met de oom bij